

Csillagászat története

Születése 100. évfordulójára

A pest-budai csillagászat krónikása: Kelényi B. Ottó

Egy évszázada született, azonban ötven évet sem ért meg: szinte a háború utolsó napjaiban gyilkolták meg. Halálával egy tehetséges kutatót veszített a magyarországi tudománytörténet. A levéltári adatokon alapuló, pontos dokumentum-feltárás e területen majdnem harminc évig szünetelt.

Kelényi Béla Ottó nem volt hivatásos csillagász. 1897. február 25-én született Budapesten. A Tudományegyetemen tanári oklevelet szerzett és bölcsészdoktorrá habilitálták. Előbb középiskolai tanárként, majd a Főváros Nyilvános Könyvtárának (Fővárosi Könyvtár, ma Szabó Ervin könyvtár) munkatársa lett. Érdeklődése elsősorban Budapest története, ezen belül is a művelődéstörténeti mozzanatok felé fordult. Számos kisebb-nagyobb tanulmányt írt igen alapos levéltári kutatások alapján a Főváros kultúrájának múltjából.

Hamarosan a Fővárosi Könyvtár ún. Budapest-gyűjteményének osztályvezetője lett. Kidolgozta a „Budapest története” cím alatt évente megjelenő kötet sorozati tervét; az I. kötetet ő szerkesztette. Az 1920-as években, a Stella Csillagászati Egyesület megalakulásakor fordult figyelme a hazai csillagászat múltja felé. Korábban Heller Ágost fizikus (1843–1902), majd a budapesti csillagvizsgáló igazgatója, Tass Antal (1876–1937) között önálló tanulmányokat a csillagászat — és ezen belül a hazai asztronómia — történetéről. Heller azonban főleg a nyomtatott dokumentumokat használta fel, Tass pedig szinte semmiféle levéltári anyagot nem alkalmazott (a 19. sz. utolsó évtizedeitől sok eseményre szinte csak saját emlékezetére és szóbeli információkra támaszkodott).

Ilyen előzmények után Kelényi B. Ottó adatgyűjtései a Fővárosi és az Országos Levéltárban számos új dokumentumot tártak fel. Munkájával olyan oklevelekre, beadványokra, utasításokra bukkant, amelyek pontosabb tájékoztatást nyújtottak egyes eseményekről és intézkedésekről. Sok adatot külföldi levéltárakkal levelezve szerzett meg.

Sajnos, Kelényi Ottó nem volt csillagász, így írásaiban sem tudta megfelelően értékelni és a korabeli tudományos fejlődésbe illeszteni a magyarországi asztronómusok tevékenységét. Különösen érezhető ez a hiányosság a német Astronomische Gesellschaft 1930. évi budapesti nemzetközi közgyűlésére kiadott átfogó tanulmányán. Ennek ellenére értekezései, főként a budapesti csillagvizsgálók múltjára vonatkozóan, rendkívül gazdag tárházak a fontos részlet-adatoknak. Különösen növeli értéküket, hogy mindenütt pontosan feltüntette a források lelhelyét, így a mai kutató minden adatnak utánajárhat, újból kikeresheti és újraértékelheti azokat.

Bizonyos, hogy Kelényi B. Ottónak főleg a budapesti csillagvizsgálókra vonatkozó közleményei még sokáig fontos forrásai lesznek az ilyen tárgyú kutatásoknak. Nagy

kár, hogy az 1930-as évektől sokféle munkája — és némi elkedvetlenedése is — elvonta figyelmét a csillagászat történetétől. 1944-ben a keresztény konzervatív szemléletű főkönyvtáros szembefordult a fasizmussal. A nyílas uralom idején elfogták és Ausztriába deportálták. Ott pusztult el, közelebről ismeretlen körülmények között. Emlékét azonban alapvető művelődéstörténeti írásai máig őrzik.

B. L.

Kelényi B. Ottó csillagásztörténeti munkái

A gellérthegyi csillagvizsgáló Tittel Pál és Mayer Lambert Ferenc idejében — Stella (folyóirat), 4. évf. 2. sz. 49–56 p. 1929.

Esterházy Károly gróf egri püspök csillagvizsgálójának könyvtára és az egri asztronómusok működése — uo. 5. 1–2. 22–38 p. 1930.

A gellérthegyi csillagvizsgáló könyvtára — Stella Almanach 1930-ra, 245–262 p. Bp. 1930.

Önállóan megjelent művek:

A Pázmány Péter Ludományegyetem csillagvizsgáló intézetei. A „História Könyvtára” 2. sz. 47 old., 5 kép Bp. 1929.

A magyar csillagászat története — Geschichte der Ungarischen Astronomie. A Konkoly-alapítványú Bp-svábhgyei M. kir. Asztrófizikai Observatórium csillagászati értekezései. I. köt. 2. sz. (Tass A. előszavával), 106 old. 11 képtábla, Bp. 1930.

Az egri érseki Líceum csillagvizsgálójának története — A History of the Observatory of the Archiepiscopal College Eger. (Tass A. előszavával) 29 old. 6 képtábla. Bp. 1930.

(A két utóbbi munka az Astronomische Gesellschaft budapesti, 31. közgyűlése alkalmából készült.)

Kulin-emlékfüzet

Egyesületünk emlékfüzetet jelentetett meg, melyben alapítónk, Kulin György munkásságát, az általa létrehozott amatőrcsillagászati szervezetek eredményeit mutatjuk be. A korabeli dokumentumokkal, fényképekkel gazdagon illusztrált kiadvány az eddigi legteljesebb képet adja Kulin György pályájáról, a Magyar Csillagászati Egyesület (1946–49) és a Csillagászat Baráti Köre (1963–1989) eredményeiről. Az emlékfüzetben részletes bibliográfia sorolja fel Kulin György legfontosabb írásait.

Az emlékfüzet az MCSE-től rendelhető meg rózsaszín postautalványon, ára 200 Ft. Kérjük, a hátoldalra írják rá az összeg rendeltetését! (MCSE, 1461 Budapest, Pf. 219.)

Apróhirdetések

VÁSÁROLNÉK 80/840-es, 80/1200-as vagy ezekhez hasonló, jó minőségű távcső-objektívet elérhető áron! ELADÓ 135 mm-es f/2,8 Vivitar teleobjektív Praktica, Zenit gépekhez, menetes adapterrel (3800 Ft). *Tóth Gyula, 1211 Budapest, Kossuth L. u. 71/a. 5/17., tel.: 420-7901*

ELADÓ 38x54 mm-es akromatikus prizma, 45°-os csőtartóra ragasztva. Kőr vetületen belül 100%-os, karcmentes. Irányár: 2000 Ft. *Orbán Károly, 6430 Bácsalmás, gr. Teleki u. 19., Tel.: (79) 342-163*

ELADÓ egy 50/540-es Zeiss objektív, egy Lumicon mély-ég szűrő (ø 2") és 2 db 50/280-as akromát. *Gieler Zoltán, 2621 Vöröce, Tábora u. 2., Tel.: (27) 350-459*

MEGVÉTELRE KERESSEM a Sky and Telescope 1997. januári, februári, márciusi, áprilisi, májusi és júniusi számait. Ajánlatot is kérek. *Bojtos Attila, 2750 Nagykőrös, Október 23-a tér 2., 3/13.*

ELADÓ Tele Vule Genesis 100/500 APO Fluorit távcső (300000 Ft), Telemator mechanika (60000 Ft), okulárok (31,5 mm): Vixen 10 mm (8000 Ft), Vixen Lanthanum 5 és 10 mm-es (15000 Ft/db), Parks Barlow 2x (15000 Ft), Plössl 6,3 és 40 mm (8000 Ft/db), 10 mm (6000 Ft), 12 mm-es (24,5 mm) szálkeresztos okulár világitással (7000 Ft). Minolta XE-5 fényképezőgép (35000 Ft), Carena 10x50 binokulár (7000 Ft). *Peitl Tibor, 7633 Pécs, Esztergár L. u. 5/a. Tel.: (30) 360-124, (72) 324-944, (72) 252-854*

ELADÓ kiváló leképezésű 200/1200-as Dobson-távcső Szabó Sándor-féle optikákkal, 48/280-as keresővel, gyári tükörrtartókkal, fókuszírozóval, kompletten. *Tóth Zoltán, 9444 Fertőszentmiklós, Szt. István u. 5., tel.: (99) 380-125*

ELADÓ 1 db 250/1480 Csatlós-féle főtükör, anyaga: USA pyrex, UL-26-os, 45 mm vastag (35 ezer Ft), hozzávaló 20%-os 50x70 mm-es kör vetületű segédtükör (4000 Ft), mind-kettő védőréteges, új. 1 db 150/1500 Varga-féle főtükör (6000 Ft), 1 db Zeiss ortho 40 mm okulár (10000 Ft), 1 db 10x50 Zeiss-binokulár (35000 Ft). *Csabai István, 5000 Szolnok, Bajcsy 16. V/29. Tel.: (56) 376-798 (este), (30) 252-016 (napközben)*

ELADÓ egy 20 cm átmérőjű, 25 cm fókuszú és egy 20 cm átmérőjű, 1070 mm fókuszú paraboloid tükör, mindkettő alumíniumozásra szorol, az ár darabonként 7000 Ft. *Weintraut József, 7720 Pécsvárad, Munkácsy M. u. 17.*

5-6 ezerért 130-as, 8500-10000 forintos áron, nyílászivonyuktól függően, korlátozott mennyiségben teleszkóptükröket készít *Palkó Gyula, Csap, Beregi u. 83., Ukrajna, 295081*

ELADÓ 4,5/250-es Tessar apokromát fotóobjektív (Zeiss asztrokamera objektív), tubusba kell szerelni, ára 10 ezer Ft. *7624 Gyenizse Péter, Pécs, Asztalos J. út 35., tel.: (72) 327-252*

ELADÓ vagy optikára, okulárra cserélnék 1500x498x15 mm-es kartoncsöveket. Keresek részletesebb Hold-térképet. *Végh Zoltán, 2837 Vértesszőlős, Tanács út 95.*

Ráktanya Téged is vár!

A sok éves hagyományt folytatva, az őszi-téli időszakban ismét várjuk az észlelni vágyókat Ráktanyán. A szállás díja tagoknak 150 Ft éjszakánként, nem tagoknak 250 Ft, az étkezésről mindenkinek magának kell gondoskodnia (főzési lehetőség van)! Lehetőleg mindenki hozza el saját távcsövét is! Az észlelőhétvégeket a következő időpontokban tartjuk:

október 31–november 2.

november 28–30.

december 28–30.

1998. január 30–február 1.

1998. február 27–március 1.

A december 30–január 4. közötti időszakra észlelő évvégét is szervezünk, de ez a rendezvény csak akkor lesz megtartva, ha december 1-jéig megfelelő létszámú érdeklődő jelentkezik. Ráktanyai jelentkezések ügyében keressék Sárneckzy Krisztiánt, az (1)153-4902-es telefonszámon, vagy e-mailben a sky@mcse.hu címen.

MCSE-programok

Budapest: Keddenként tartunk ügyeletet a BME R Klubjában (XI. Műegyetem rakpart 9.) 18–21 óra között. Távcsoépítési tanácsadás, cserebere, előadások, a Budapesti Csoporttal találkozói.

Baja: A Bácskai Csoport minden pénteken 18 órától éjfélig tartja foglalkozásait a Tóth Kálmán u. 19. sz. alatti csillagvizsgálóban.

Hajdúböszörmény: A Monolit Ifjúsági Klubban minden héten kedden 18 órától tartjuk csillagászati összejöveteleinket. Előadások, filmvetítések, derült ég esetén észlelés (cím: Újvárosi u. 13.).

Pécs: Az APCSE Csillagászati Klubja (Pécs, Szent István tér 17.) minden hétfőn 18 órától várja a tagokat.

Szeged: A Szegedi Csillagvizsgálóban tartjuk összejöveteleinket keddenként 19 órai kezdettel, derült idő esetén észlelés a Csillagvizsgáló kisebb műszereivel.

Esztergom: A Szabadidő Központban (Bajcsy Zs. u. 4.) minden szerdán este 6-kor találkoznak a tagok.

Előadássorozat az R Klubban

(BME R Klub, XI. Budapest, Műegyetem rakpart 9.) Az előadások keddenként 19:00-kor kezdődnek!

Nov. 4. Jó utat, Cassini! (Spányi Péter)

Nov. 11. A Jupiter legvadabb holdja (Kereszturi Ákos)

Nov. 18. A mikrolencse programok változócsillagászati eredményei (Kolláth Zoltán)

Nov. 25. Calar Alto-i észlelések (Fűrész Gábor)

Figyelem! Az okt. 28-i csillagvizsgáló látogatás elmarad, helyette — kizárólag derült idő esetén — a Normafa melletti Anna-réten tartunk közös távcsovezést 18:00-tól! (Távcsovet minél többen hozzanak magukkal!)

Szegedi találkozó

November 8-án, de. 10 órai kezdettel amatőrcsillagász találkozót szervezünk a

Szegedi Csillagvizsgálóban.

A tervezett előadások:

- Sárnecky Krisztián: Kisbolygók CCD kamerás megfigyelései
- Kereszturi Ákos: Kisbolygók közelről
 - Fűrész Gábor: Spanyolországi kalandozások
- Szatmáry Károly: A kyotói csillagászkongresszus

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Derült idő esetén este észlelés az obszervatórium kisebb távcsoveivel.

MCSE-IAPPP Találkozó Baján!

November 15-én (szombaton) egész napos változós találkozónak ad otthont a bajai Jelky András Szakképző és Nevelési Tanácsadó Iskola

(Petőfi u. 1., tel.: 79/321-022). A találkozó 11:00-kor kezdődik és 17:30-ig tart. A Budapest felől érkezők számára a 6:45-kor a Déli pu-ról induló vonatot javasoljuk a közös utazásra! Este — derült idő esetén — észlelési lehetőség a Bajai

Obszervatórium 20 cm-es

Schmidt-Cassegrain-teleszkópjával.

További információk Mizser Attila főtítkárnál (tel. 186-2313).

Ágasvár ősszel is sötét éggel várja az észlelni vágyó amatőröket! A szállás díja MCSE-tagok számára kedvezményes, 350 Ft/fő/éjszaka (+ fűtés, ha az időjárás megköveteli). Helyfoglalás Juhász Jánosnál, az ágasvári turistaház vezetőjénél (tel.: 06-60-343-435)